288. Oklunda, Östra Husby socken.[8, 9]

Pl. 127, 128, 129.

Litteratur: Runfynd i Östra Husby (fyndnotis), i Norrköpings Tidningar 31/7 1929; A. Nordén, Rapport till Riksantikvarien 14/10 1929, dnr 4322/29, (ATA), dens., Dråparen i Blotlunden, Stockholms Tidningen 29/12 1929, dens., Ett bondedrama på vikingatidens Vikboland, Norrköpings Tidningar 31/12 1929, dens., Baldershagen och tempelhelgden, i: Ord och bild 1930, s. 255—262, dens., Ett rättsdokument från en fornsvensk offerlund, i: Fornvännen 1931, s. 330—351, dens., Dråparen i blotlunden (genmäle till von Friesen), i Norrköpings Tidningar 2/9 1933, dens., Rökstensingressen än en gång, i: Fornvännen 1945, s. 57—59, dens., De fredlösa och fristaden, i Norrköpings Tidningar, julläsning 1945; Märkligt fornfynd å Vikbolandet, Norrköpings tidningar 28/12 1929; Rättsdokument från hednisk tid påträffat i Östergötl., Nya Dagligt Allehanda 28/12 1931; O. von Friesen Runorna, i: Nordisk kultur VI (1933), s. 152; I. Lindquist, Oklunda. I: Svensk uppslagsbok 20 (1934), sp. 656, dens., Sparlösastenen (1940), s. 148 (om ristningens **sakaʀ**, uppfattat som **sakiʀ**); H. Jungner, När kristendom och fornsvensk tro möttes, i: Religion och kultur, årg. IX (1938), s. 74—75; H. Arntz, Handbuch der Runenkunde 2 (1944), s. 144, 286.

Äldre avbildningar: Utom fotografier av A. Nordén (ett antal av dem publicerade som ovan) finnas fotografier av H. Faith-Ell med runorna ifyllda av O. von Friesen 1932, i ATA.

Upptäckten.

Någon gång i juli månad år 1929 hade lantbrukaren Wilhelm Andersson i Oklunda, Ö. Husby socken, lagt märke till hurusom å en bergyta strax utanför boningshuset å gården ett antal fina streck framträdde, då han en afton i sned solbelysning iakttog hällen. Han rengjorde då den av vanlig ytvegetation täckta lilla fläcken och fann här ett större antal fint inmejslade runtecken, anordnade i fyra jämnlöpande rader med en på stup ställd femte rad. Någon tradition om att en runristning skulle finnas vid gården var för herr Andersson icke känd[10] — hans förfäder hade innehaft gården i omkring 200 år, utan att han från äldre generationer hört någon sådan ristning omtalas. I litteraturen omnämnes icke någon ristning vid Oklunda. Genom hr Anderssons förmedling kom en notis om fyndet att inflyta i ortspressen.[11] Under samtidiga fältarbeten i bygden studerade Nordén ristningen och tog vid samma tillfälle den gipsavgjutning, på vilken ristningens publicering hösten 1929 grundades.

Belägenhet.

Ristningen är belägen 9,5 m. väster om boningshusets nordvästliga hörn i Oklunda, på en slät yta å krönet av den bergbacke, på vilken gården är anlagd. Såväl i detta avseende som i fråga om runornas anordnande i under varandra ställda, jämna rader och ifråga om själva runtypen påminner Oklundaristningen slående om ristningen vid Ingelstad i Ö. Eneby socken, Ög 43.

Plansch 127a. 288. Oklunda, Östra Husby socken. Foto H. Faith-Ell 1934.

[8] Inskriften har signum Ög N288 i Samnordisk runtextdatabas (2014).

[9] I manuset placerad efter Ög 230, i utgåvan istället inlagd i alfabetisk ordning inom socknen.

[10] Nordén skrev »All tradition om att en runristning skulle finnas vid gården var för herr Andersson okänd», texten här rättad i enlighet med Wesséns förslag. Wessén skriver i marginalen: Fanns sådan tradition? Eller illa uttryckt? (Någon tradition ... var icke känd)

[11] [Nordéns fotnot] I Norrköpings Tidningar 31.7 1929, där runorna utan angivande av skäl säges »troligen härleda sig från 1200-talet».

Plansch 127b. 288. Oklunda, Östra Husby socken. Oklunda by från S. Foto H. Faith-Ell 1934.

Anordningen av runorna, utseende m.m.

Ristningens huvudparti är inmejslat i hällen med ett skarpeggat stålredskap, varför runorna i regel visa en mer eller mindre spetsigt v-formad snittgenomskärning. Stavarna äro i flera fall från 3,8 till 4, ja 5 cm. höga, endast i räckan A:I äro de genomgående lägre (ned till 3,3 cm.). Ristaren har på tre sidor varit bunden av hänsyn till naturliga sprickor i hällen, och han har låtit ristningens vänstra begräns-

Plansch 128a. 288. Oklunda, Östra Husby socken. Foto Nordén 1929.
[Jansson skriver 1947: Duger ej]

ningslinje böja sig rätt kraftigt för att undgå att löpa in i en sådan spricka. Bortser man från den därav föranledda oregelbundenheten i ristningens figur, har det hela ett drag av omsorgsfull beräkning över sig. Ristningens lilla format, de distinkt huggna, smala, tätt uppradade runorna och deras jämna radlinjer, allt framkallar intrycket av något prydligt och välplanerat. Denna jämnvikt störes av den påstup-ställda raden till höger, som emellertid ej hör till den ursprungliga ristarens verk. Runorna i denna rad äro huggna med ett annat, grövre instrument, som givit en bred, flackt konkav snittprofil, och även innehållet angiver uttryckligt, att ristningen i denna rad huggits av en annan person än den, som gjort ristningen i övrigt.

Den yta, som ristningen upptager, är ej stor. Den ursprungliga, fyrradiga inskriften mäter i längd c:a 0,24 m., i höjd 0,17—0,18 m. Den tvärställda radens längd är c:a 0,28 och dess bredd 0,04—0,05 m.

Vid beskrivningen av ristningens olika delar kallas här huvudpartiet med de fyra över varandra placerade räckorna för A, den tvärställda raden för B. Då inskriften ju skall läsas nedifrån uppåt, betecknas här den nedersta raden som A:I, den däröver stående som A:II o.s.v.

Inskrift:[12]

kunar ⁝ faþi runaʀ þisaʀ ⁝ in sa flau sakaʀ suti ui þita ⁝ in sa flu in ruþ þan ⁝ in sa bat
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

uifin ⁝ þitta faþi
65 70 75

Gunnarr faði runaʀ þessaʀ. En sa flo sakʀ[13]*. Sotti vi þetta. En sa flo in ruð þann. En sa bant.*

Vi-Finn þetta faði.

»Gunnar ristade dessa runor. Och han flydde för en dråpsaks skull. Han sökte sig till denna helgedom. Och han flydde till den där röjningen. Och han band (på rättsenligt sätt förlikningen).

Vi-Finn ristade detta.»

Till läsningen.

Alla tecknen i *A:I* äro tydligt huggna och till sina värden oomtvistliga. Radens främre begränsningslinje är utplånad av en trasighet i berget. — 3 **n**: Bistaven riktad snett uppåt höger, som till en **a**-runa, jfr runan 12, där den är nedåtriktad. — 4 **a**: med bst blott på ena (vänstra) sidan. — Avdelningstecken

Plansch 128b. 288. Oklunda, Östra Husby socken. Foto Nordén 1929.
[Jansson skriver 1947: Duger ej på grund av retusch]

[12] I utgåvan har inskriften flyttats hit, till innan »Till läsningen». Nordén har annars strukit Wesséns kommentar: Läsningen bör meddelas *först* för *hela* inskriften!

[13] Nordén skrev *sakaʀ*, av Wessén ändrat till *sakʀ*.

av denna typ, tre korta vertikala streck, det för kortkvistraden typiska skiljetecknet, förekommer bl.a. på Ög 43 Ingelstad, U 4 Birka m.fl., liksom även i samgermansk runskrift (Gallehushornet, Charnay-spännet, Järsbergsstenen[14] o.a.).

Raden läses: ᚴᚢᚿᛆᚱ⁝ᚠᛆᚦᛁᚱᚢᚿᛆᛧ [15]

kunar⁝faþirunaʀ
5 10

Rad A:II. R. 15 **þ**, i likhet med radens övriga runor fram till 20 tydligt huggen. — 26: Bst förefaller att något skjuta över på vänstra sidan, varigenom ett **a** av samma typ som nr 23, 29, 31, 46 och 61 uppstår. — 31: Hst rak men grund och suddigare i konturen än de övriga. Runan lästes av mig först som ett **i** (så vid publiceringen i *Fornvännen* 1931). Även von Friesen ifyllde vid sitt besök vid ristningen 1931 runan som **i** (så å Faith-Ells fotografi i ATA). Under förnyat sysslande med gipsavgjutningen år 1936 råkade jag få ett snett infallande ljus över runan och upptäckte då, att ett brett, i konturen något oskarpt tvärstreck finnes, som torde vara hugget och som visar, att runan nog i stället är ett **a** (framträder å direktfotot av bergytan pl. 128a[16]). — Därefter följer tydligen ett sk av samma slag som det föregående. Löper med sin övre del in mot en trasighet i ytan.

Läsningen: ᚦᛁᛌᛆᛧ⁝ᛁᚿᛌᛆᚠᛚᛆᚢᛌᛆᚴᛆᛧ[17]

þisaʀ⁝insaflausakaʀ
15 20 25 30

Rad A:III. Efter r. 42 ett sk som de föregående. Det är påfallande, att tecknet i denna rad befinner sig omedelbart under det i raden ovanför. — 43: Den i berget här löpande sprickan har ristaren tydligen givit värdet **i**. — 48: I runan är den raka huvudstaven tydligt huggen, medan däremot en böjd båglinje, som från undre radstrecket löper in mot huvudstavens övre del, är så tunn och grund, att den med all sannolikhet icke är avsiktlig. Den mellan runans hst och nästa runas hst befintliga bistaven är huggen så, att den med sina ändar berör bägge runorna. Hänför man den till r. 48, får denna värdet **l**. Hänför man åter bst:n till r. 49, får 48 värdet **i**. Vid min första publicering av inskriften (1931) valde jag det alternativet att föra bst:n till r. 49 och uppfattade därvid denna som ett på grund av trasigheten i berget vänstervänt **k**. Jag vill dock nu ställa detta alternativ tillbaka för ett annat, vilket jag nog från början diskuterade men då tillmätte mindre värde än jag sedermera funnit anledning göra. Till höger om hst:n i r. 49 urskiljer man svagt i den här befintliga sprickans övre vägg märken efter en snett nedåtriktad bst, som avbrytes av en urflagring, men vars nedre ände kvarstår å den ursprungliga bergytan i radens fortsättning. R. 52 är alltså ett **u**.

Läsningen: ᛌᚢᛐᛁᚢᛁᚦᛁᛐᛆ⁝ᛁᚿᛌᛆᚠᛚᚢ[18]

sutiuiþita⁝ịnsaflu
35 40 45

Rad A:IV. R. 50: Ristningens ramlinje tilldelas här uppenbarligen värdet **i**. — 56: Hst:n tydlig, men partiet kring bst:n har blivit något förflackat; den snett uppåtriktade bst:n framträder dock som en ränna i förflackningens botten. — 58: Strax intill skiljetecknet går en liten skarpt profilerad spricka fram genom bergytan. Ristaren har tydligen såväl i denna rad som i raderna I och II räknat med denna spricka som en **i**-runa.

Läsningen alltså: (ᛁ)ᚿᚱᚢᚦᚦᛆᚿ⁝ᛁᚿᛌᛆᛓᛆᛐ(ᛁ)[19]
ram spricka ram[20]

inruþþan⁝insabat
50 55 60

[14] Nordén skriver »Järsebergsstenen».

[15] Nordén anger »klisché finns!».Wessén skriver »ᚱ (icke ᚱ!) Om klichén har ᚱ är bättre att avstå från klichén och återge inskriften på vanligt sätt i transkription.»

[16] Nordén angav ett äldre planschnummer (4:1) innan inskrifterna sorterades om.

[17] Nordén anger »klisché finnes!».

[18] Nordén anger »kliché nygöres efter senare sänt original.»

[19] I marginalen påpekar Wessén formen på **r**-runan.

[20] För orden *ram*, *spricka* och *ram* skriver Nordén »orden här med nonpareil», dvs en halv cicero, 6 punkter.

Partiet B. Radens bortre begränsningslinje fullt tydligt huggen, den motsvarande främre linjen omöjlig att urskilja till följd av berghällens trasighet. Raden är som nämnt huggen med ett annat instrument än den övriga texten. Läsningen:

ᚢᛁᚠᛁᚾ᛫ᚦᛁᛏᛏᚨᚠᚨᚦᛁ

uifin ⁝ þittafaþi

I sin helhet har alltså inskriften följande innehåll:

inruþþan⁝insabat
sutiuiþita⁝insaflu
þisaʀ⁝insaflausakaʀ
kunar⁝faþirunaʀ
uifin⁝þittafaþi

Tolkning

Moment 1. Rad A:I: **kunar ⁝ faþi runaʀ**

Rad A:II: **þisaʀ**

Såväl här som i partiet B avskiljes mansnamnet från texten med ett avdelningstecken; eljest användes i inskriften detta endast som logiskt skiljetecken för uppdelandet av händelseföljden.

kunar är runsv. *Gunnarr*, vars slutljud företer en vacklande stavning[21] på de östgötska runstenarna: mot tre **r** (Oklundaristningen då inräknad) förekommer ett **ʀ**.

faþi, pret. till verbet fvn. *fá*, 'måla, teckna, rista'. Såsom von Friesen, *Rökstenen*, s. 33, visat, saknas bevis för att ordet — såsom S. Bugge och efter honom Brate hävdat — skulle betyda 'låta (rista och) ifylla med färg'. I samtliga de av von Friesen undersökta elva fallen anger ordet, att subjektspersonen själv utfört ristningen, och sedermera tillkomna nya fynd understryka blott ytterligare denna tolkning, t.ex. den östgötska Kälvestensinskriften, där det anges, att fadern gjort minnesmärket över sonen men att två andra personer ristat runorna. Med samma mening tycks ordet förekomma på västgötska Sparlösainskriften. Det finnes ingen anledning att antaga annat än att Gunnar själv inristat runorna i den fyrradiga delen av inskriften och Vi-Finn runorna i den enradiga delen.

þisaʀ, 'dessa'. Plur. nom.-ack. fem. visar den i runsvenskan vanliga formen **þisaʀ** (t.ex. U 148, U 251, U 257, U 284 mot endast ett **þasi** i samma band av *Upplands runinskrifter*; i Södermanlands inskriftsmaterial förekommer ett **þisaʀ** och ett **þasi**).

Moment 2. Rad A:II: **insaflausakaʀ**, att upplösas som **in sa flau sakaʀ**

in, den vanliga konjunktionen, fvn., fsv. *en*, 'och', 'men'. Om den östgötska uttalsformen på Rök- (och Oklunda)inskrifternas tid se von Friesen, *Rökstenen*, s. 32—33.

sa, fsv. *sa*(*ʀ*), 'den, han'.

flau, motsvarande fvn. *fló*, pret. till *flœja* eller *flýja*, 'fly'. Ej blott den starka böjningen (»kommt nur alt und dicht. vor. Sonst hat das wort schwaches prät.», A. Noreen, *Altisländische Grammatik* 1923, §489, Anm. 2)[22] utan även den oväntade stavningen (**flau** för ett väl snaraste väntat **flu**) få kanske betraktas som ålderdomliga drag i ristningens språk, ehuru det ju vore mycket märkligt, om på nordisk botten en ursprungliga diftongen varit hörbar ännu så sent som på vikingatiden, jfr gotiskans böjning av verbet: *þliuhan, þlauh*. Då i inskriftens följande rad ordet förekommer i formen flu, är väl stavningen med au kanske snarast att anse som en grafisk ofullkomlighet (den svaga böjningen **fluþu** finns på en runsten vid Aspö kyrka, Sö 174, se Brate-Wessén, *Södermanlands runinskrifter*, s. 135 f.)

sakaʀ, adj. i nom. sing. mask. med bevarad stamvokal[23], vårt *saker* i uttrycket 'saker till ett brott', fsv. *saker*. Det råder inom detta adjektivs böjning en egendomlig motsättning mellan fornvästnor-

[21] Wessén skriver i marginalen: Var? Ög 201? Är denna läsning säker? Är den något att bygga på? Bättre att *icke* påstå något i tveksamt fall.

[22] Nordén hade skrivit »Altisl. Grammatik², §94², 307 a, 478 anm. 2». Wessén skrev i marginalen: »Citera helst 4. uppl.»

[23] Wessén stryker under »med bevarad stamvokal» och skriver i marginalen: Omöjligt!

diskan, där den ensamrådande formen *sekr* förutsätter *i*-stamsböjning,[24] och östnordiskan, där de svenska beläggen medeltiden igenom visa en så gott som enarådande *a*-stamsböjning, vilket ju även avspeglas i ordets nu levande form. Av de fornsvenska lagarna uppvisa ÖL, SöL, HL, VmL, MESL och KLL endast formen *saker*, medan VgL och UL vanligen ha *saker* men någon gång även *sæker*. Hos Söderwall ha alla beläggen *saker*. Det är därför av intresse att iaktta, att då ordet här i Oklundaristningen för första gången framträder i vår litteratur, i samband med ett östgötskt brottsmål, är det i den *a*-stamsböjda formen[25], den enda som århundraden senare visar sig vara nyttjad av östgötalagens författare. Man tvekar om, hur denna motsättning mellan i- och a-stamsböjning skall förklaras; av allt att döma är ordet från början en ia-stam, och utvecklingen från denna får tänkas ha slagit in på olika vägar. Hurusomhelst förefaller ordet i Oklundaristningen ha stamvokalen bevarad,[26] vilket skulle kunna tjäna som ett ålderskriterium, om det icke vore så, att den grupp av runinskrifter, till vilken Oklunda hör, rör sig med såväl synkoperade som osynkoperade former: den till 700-talets slut eller omkr. 800 daterade Sparlösainskriften har **kunʀ**, **sunʀ**, **alrikʀ**, **lubʀ** (vad nu detta är), **aᴛʀ** men också **makuʀ**, **lubiʀ**[27] (jag avstår från att upptaga dess **ᴛakaʀ**, då man häri kan ha en pluralform), den med Sparlösa samtidiga Kälvestensristningen har mansnamnen **stikuʀ**, **uikikʀ** (**k**)**riiulfʀ** eller (**k**)**rimulfʀ** och adv. **austr̥** eller **austʀ̣**, Rökstenen har de osynkoperade formerna **karuʀ**, **sitiʀ**, sannolikt **niþiʀ** men också de synkoperade **þiaurikʀ**, **fatlaþʀ**, **niruþʀ**, Gurstensinskriften har **sunuʀ**.[28]

Moment 3. Rad A:III: Inskriftspartiet **sutiuiþita**.

Medan ristningens övriga satser — bortsett från de bägge inledningssatserna i A:I och B — börja med ett stereotypt **in**, 'och', (jfr runstenen vid Gunnarsbro i Kullerstad, Ög 162), lägger man märker till, att en dylik förbindande konjunktion mellan momenten 2 och 3 saknas.

Satsen uppdelas på dessa ord: **suti ui þita**.

suti motsvarar fvn. *sótti* av *sækja*, »4. søge at komme hen til et Sted»[29], jfr **suti** på den sörmländska stenen vid Grinda, Spelviks sn, Sö 166.

ui är fsv. *vi* (*væ*, *ve*, Söderwall), fvn. *ví*, »2. Helligdom hvor der foregaar Offringer» (Fritzner).

þita, 'detta'. Jfr den avvikande skrivningen av samma ord i avd. B.

Moment 4. Rad A:III: **insaflu**

Rad A:IV: **inruþþan ⁝**

Satsen **in sa flu** upprepar det i moment 2 förekommande **in sa flau**, 'och han flydde'. Fortsättningen av textpartiet upplöser sig i **in ruþ þan**.

in, prep. 'i'. Tjurkobrakteatens **᛫n** visar, att i urnordisk tid nasalen ännu framträdde i en med **in** likställd prep., vårt 'å', och godtages von Friesens läsning av Teoderikpartiets **᛫nurþifiaru**, *yrði á fi᛫ru*, 'steg upp på stranden', skulle ett **᛫n** ännu på Rökstenens tid kunnat användas omväxlande med **᛫** (**sitiʀ** — **᛫kutasinum**).

ruþ, subst. i ack. mask. motsvarande en runsv. nom. **ruðʀ*, samma ord som i Norge och några intill Norge belägna västsvenska landskap har lämnat så många spår i ortnamnen, eller det i Östsverige förekommande, med det med fvn. *rjóðr* mer eller mindre nära sammanhörande *ryð*. Söderwall förtecknar intet *rudher* men väl ett *rudhskogher*.

þan, pron. *sa*(*ʀ*) i ack. mask. sing., fvn. þann, 'denne'. Genom detta tillägg av en demonstrativbestämning betecknas den röjning som Gunnar flydde till, såsom bekant för läsaren.

Den från här diskuterade läsning och tolkning helt avvikande, som von Friesen framlade i *Nordisk kultur*: *Runorna*, s. 152 f. (*en så hefir landruð þá*) var byggd på en konjektur, som von Friesen sedermera vid sitt besök vid Oklunda måste övergiva, då de av honom förutsatta runorna otvivelaktigt icke

[24] Wessén stryker under »förutsätter i-stamsböjning» och skriver två frågetecken i marginalen. Därunder skriver Wessén: Detta är icke riktigt. Böjningen framgår väl icke alls av stamstavelsevokalen?

[25] Wessén skriver ett frågetecken i marginalen.

[26] Wessén har markerat orden »förefaller ordet i Oklundaristningen ha stamvokalen bevarad».

[27] Wessén skriver ett frågetecken i marginalen.

[28] Wessén skriver i marginalen: Intet ex. på bevarat *a*. Detta är spårlöst borta redan i got. Ytterst osannolikt att »stamvokalen» skulle vara bevarad. Bättre förstår man sakaʀ som ett inskott på grund av svårighet vid ljudanalysen. Inskriftens övriga former äro ju fsv. icke urn. (t.ex. *ruþ*)

[29] Nordén saknar »at komme».

finnas å hällen. De av honom och Faith-Ell vid detta tillfälle tagna fotografierna visa, att von Friesen blott kunnat bestyrka riktigheten av den av mig år 1931 publicerade läsningen.

Moment 5. Rad A:IV: Satsen upplöses i **in sa bat** där **bat** knappast kan vara något annat än pret. bant, »band». Underförstått får då tänkas vara ett objekt av typen fsv. *sæt*, fvn. *sætt*, f., »förlikning, överenskommelse». *Binda sætt*, »skaffa rättslig giltighet åt en förlikning», är ett gängse uttryck i likhet med flera andra dylika av Fritzner förtecknade, till rättsspråket hörande termer: *bjóða sætt*, *taka sætt*, *koma sætt á*.

Moment 6. Rad B: Påfallande är här bruket av skiljetecken efter personnamnet, alldeles som i rad A:I, likaså den dubbelskrivna konsonanten. Ordet **uifin** återger ett *Vi-Finnʀ*, »Finn vid vi'et», d.v.s. godens namn, jfr Sturl.[30] I, 4: *Geirr hét maðr ríkr ok ágætr í Sogni; hann var blótmaðr mikill; var hann af því kallaðr Végeirr*. Vi-Finns bidrag innebär tydligen ett styrkande av riktigheten av Gunnars uppgift, att han 'bundit' förlikningen — som vi'ets föreståndare är han ju närmast till att utfärda den immunitetsförklaring, som Gunnar uppenbarligen velat skaffa sig med sin inskrift på berget. — Assimilationen av slutkonsonanten i *Vi-Finnʀ* reser inga hinder för en tidig datering av inskriften, redan vid vikingatidens ingång voro ju sådana företeelser helt vanliga.

Innehållet blir: »Vi-Finn ristade detta.»

[31]

Dateringen.

Medan flertalet runor i Oklunda inskriften ansluta sig till motsvarande tecken på Rökstenen; visar runan 62 **b** en helt avvikande form, och runan **ɑ** uppträder i Oklundainskriften med ett flertal varianter: i tre, möjligen fyra fall med bistav riktad snett uppåt t.h., i ett fall med svagt överskjutande dylik bst, i två fall med bst riktad snett nedåt t.v. (som å Kälvestensblocket, Ög 8), i två fall med svagt överskjutande dylik bst och slutligen i tre fall med bistavens bägge hälfter jämnt fördelade på ömse sidor om hst. I Ingelstadsristningens **ɑ** sträcker sig bst något över på vänstra sidan, som i danska runraden.

En likartad anslutning till den senare runradens **n**-runa visar icke Oklundaristningens **n**, som dock i stället har den avvikelsen från Rökstenens **n**, att bistaven i ett fall är riktad snett uppåt höger. Synbarligen är det dock blott placeringshänsyn, som framtvingat denna avvikelse.

Tendensen att låta bistavarna utgå ett stycke nedanför huvudstavens toppar, som är typisk för kortkvistraden, har i Oklundaristningen präglat egentligen blott runan **u**. I **þ** är det anmärkningsvärt, att slingan ständigt utgår från huvudstavens ändar, detta i olikhet mot å Rökstenen.

Emellertid är det tvivelaktigt, om på dylika smärre variationer i runtyperna slutsatser av kronologisk innebörd kunna byggas. Rökstenen har själv i sin första rad ej mindre än tre gånger ett **t**, som återger[32] den danska runradens **t**-runa, och samma runa återkommer även i Skärkindsinskriften, Ög 174, **ɑ**-runan med helt övertvärande bst finnes i Ög 42 Boberg och Ög 117 Slaka, den motsvarande **n**-runan i Slaka, den danska **h**-runan i Skärkind och Slaka.

En om Oklundaristningens **b**-runa påminnande typ förekommer på den östgötska Slakaristningen och på kitteln från det norska Gokstadsskeppet. Det senare brukar dateras till omkr. 900 e.Kr.

Språket i inskriften lämnar få — och dessa föga säkra — anknytningspunkter för dateringen. Inskriften tillhör ett skede: Sparlösa—Rök—Kälvesten—Ingelstad-inskrifternas, där de förändrade tendenserna inom ljudutvecklingen drivit fram ett språk, som i stort sett redan har vikingatidens prägel, och där det alltså är ytterligt svårt att avgöra, vad som tillhör det ena eller det andra århundradet. Det bevarade *n*-et i prepositionen *in* utgör onekligen ett ålderdomligt drag i Oklundainskriften. Ändelsen *-aʀ* i adjektivet *sakaʀ*, vårt 'saker' (till etc.), ställer inskriften fullt på linje med Sparlösas *maguʀ* och Röks *garuʀ*, *sitiʀ*.[33] Dubbelskrivningen av konsonant i **þitta** och upprepningen av konsonanten i **ruþ þan** äro påfallande drag i inskriften, om vilka man dock knappast kan säga annat än att de äro egendomliga och ha få motstycken. För åldern torde de icke fälla något utslag.

[30] Wessén har markerat u, och har en motsvarande markering i marginalen. Oklart dock vad som avses, då citatet mycket riktigt kommer från Sturlungasagan.

[31] Här följer i manuset läsning och tolkning. Dessa har dock i utgåvan flyttats till före »Till läsningen», se ovan.

[32] Wessén markerar ordet och skriver i marginalen: motsvarar?

[33] Wessén anger ett frågetecken i marginalen och skriver: Nej. Skulle göra den avsevärt äldre.

Plansch 129. 288. Oklunda, Östra Husby socken. Gipsavgjutningar Nordén 1929, foton H. Andersson 1929.

Om Sparlösa, Kälvesten och Rök sättas till 700-talets slut,[34] torde man i varje fall kunna räkna med, att Oklundainskriften kommit till under 800-talet eller senast i början av 900-talet.

Ristningens kultur- och rättshistoriska sammanhang.

Överflyttad från runskriftens stenstil till nutida intygsspråk blir texten:

[34] Wessén skriver i marginalen: Är detta icke något tidigt?

»Jag Gunnar, inristade detta. Jag hade flytt, emedan jag hade begått ett dråp. Jag uppsökte denna offerlund. Skyddad inom en fredskrets (= röjningen), som jag därefter flydde till, (uppgjorde jag om förlikning). Förlikningen har jag fått lagligen fastställd. — Detta bestyrkes: Finn, offerlundens föreståndare.»

Textens med punkter markerade uppdelning i satser, kunde, om man så vill, anses återge rättsprocedurens olika moment: först svarandens identifiering, så referatet av hans flykt efter dråpet, hans ibruktagande av offerlundens asylrätt, hans därefter följande flykt till en fredskrets och hans där fullbordade rättsliga uppgörelse med målsägaren samt förlikningens juridiska godtagande (å tinget?), slutligen tempelföreståndarens bestyrkande av urkunden med en tvärställd namnunderskrift, alldeles som en modern accept tecknad tvärs över pappret.

Korthugget, klart och dramatiskt levande står den lilla episoden skildrad på klippan. Man beundrar ristarens förmåga att sammanträngа ett så rikt innehåll i en så knapp form. Men på samma gång kan man ej undgå att känna tafattheten i stiliseringen med dess oupphörligt återkommande »och». Det hela är rena bondeprosan, försmående allt oväsentligt, nyktert, klart och kallt — till trots för den återhållna oro man tycker sig förnimma bakom orden hos denne bonde, som, innan han går ut ur den helgade fredskretsen, är så angelägen att ha sin immunitet fastslagen genom en ristning i själva hälleberget.

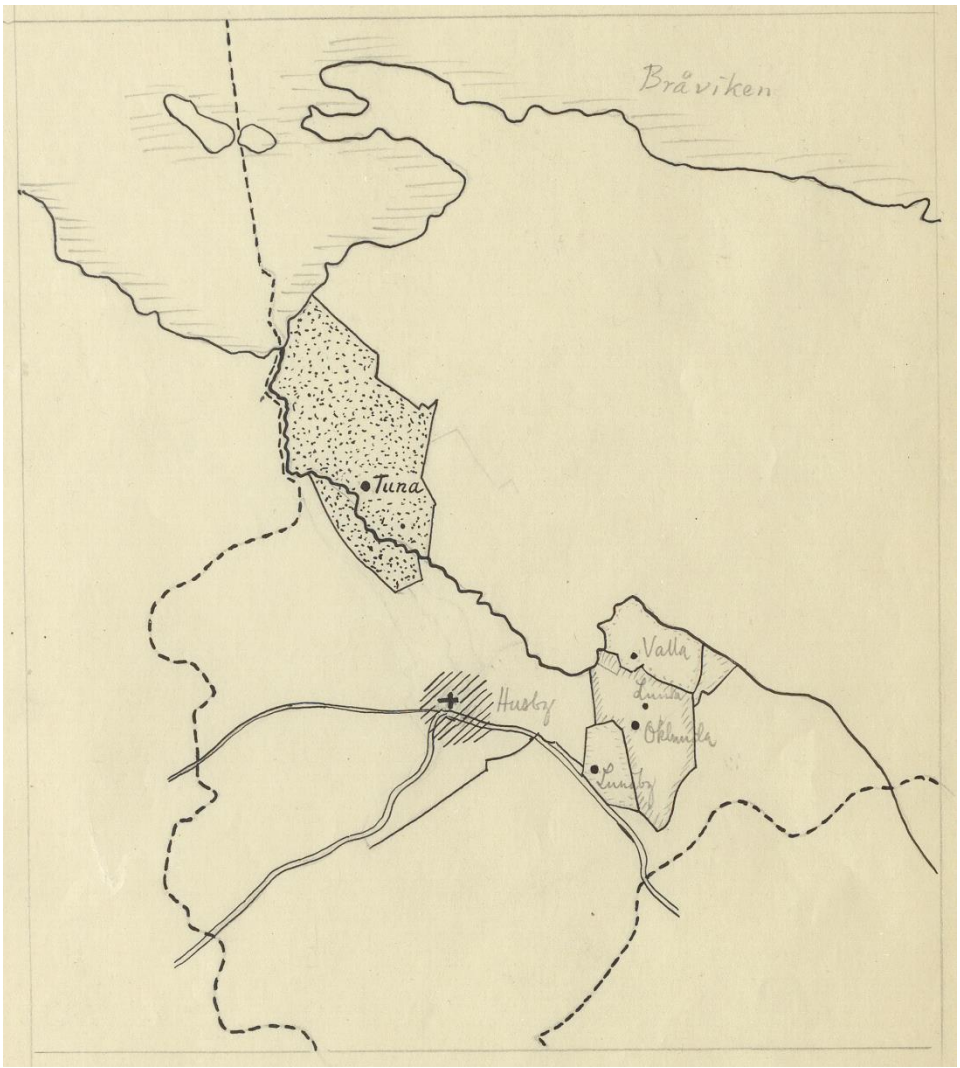

Fig. 235. Belägenheten Oklunda—Lundby—Valla-området i förhållande till kungsgården Husby (nu Bossgård) med kyrkan Ö. Husby samt det vid Varaåns mynning i Bråviken belägna Tuna. [Under teckningen står »Klisché finnes». En tryckt version finns i Nordéns *Östergötlands järnålder* II, s. 177.]

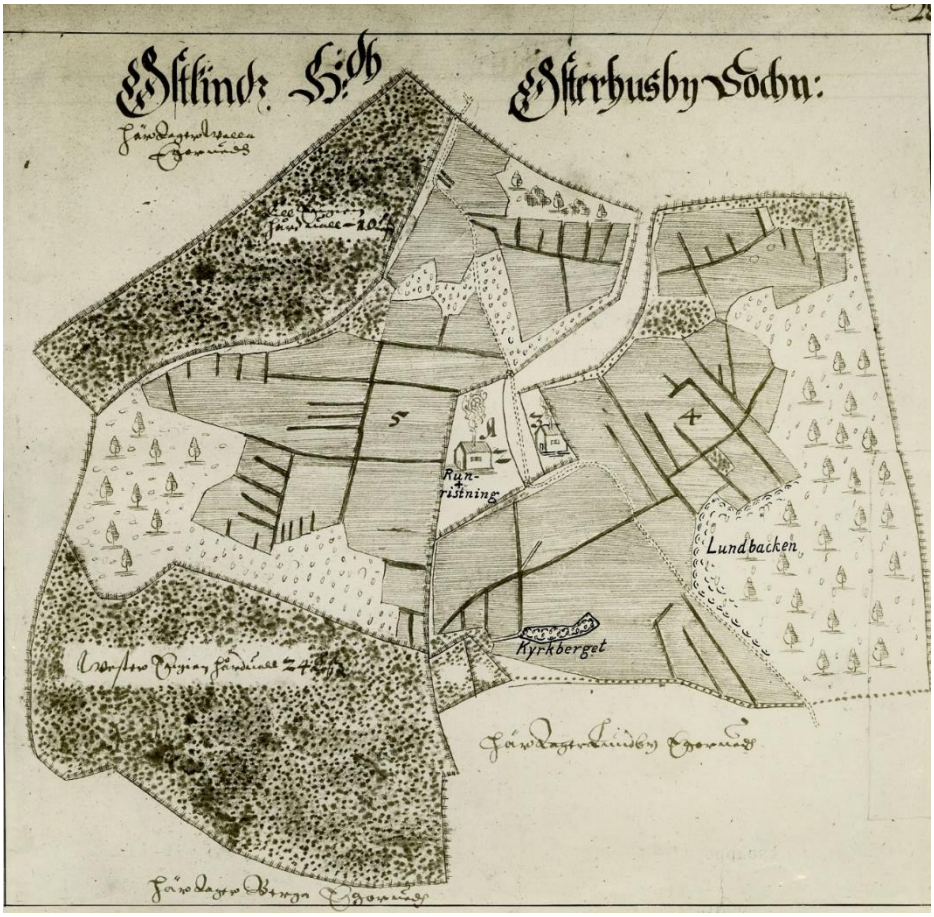

Fig. 236. Den äldsta kartan över Oklunda, Jean de Rogiers av år 1650 (?), LSA. Läget av runristningen, Kyrkberget och Lundbacken angivet av förf.

Vi'et vid Oklunda och dess samband med bygdens kultutövning och rättsskipning.

Ortnamnet Oklunda är ett av dessa sammansatta *-lund*-namn, som uppenbarligen stå i samband med hednisk kultutövning, utan att namnens förleder alltid kunna sägas vara så klart utredda, att man med trygghet vågar ur dem utläsa något om arten av den lund, det gäller. I *Östergötlands järnålder* II, s. 184 f., har jag uppehållit mig vid de östgötska *lund*-namnen och beträffande ett antal av dem framhållit, att förlederna synas ange den geografiska belägenheten av lunden, terrängbildningen o.d. Sådana namn äro *Orlunda*, 'lunden på grusmarken', *Tungolunda*, 'lunden på landförhöjningen', *Rocklunda*, samma betydelse, *Kvinnslunda*, vars förled möjligen syftar på terrängbeskaffenheten, *Gladlunda*, 'lunden vid Glan-stranden', *Snavlunda*, jfr Snaveudde.[35]

Med hänsyn till det övervägande antalet av dessa *lund*-namn torde man därför vara berättigad att i förleden i namnet Oklunda i främsta rummet vänta sig ett ord, avseende terrängbeskaffenheten vid gården.

Namnet framträder tidigast i stavningarna *i wklwnde*, C 8 (C = jordeböcker från 1500-t. i Riksarkivet), *i oklundom*, C 4, fol. 8, *i olundom wid westra huffwet rane, i oklundom*, C 42, f.2 (ibidem). Dialektuttalet är *oklunne*.[36]

Vid sökandet av en förklaring till detta namn Oklunda får man kanske tillmäta den omständigheten intresse, att *Lunda* är namnet på ett torp på Oklunda mark blott några hundra m. NO om stugan vid Oklunda (utsatt å ek.kartan 1868 — 9). Det kan förvara minnet av en äldre, självständig gård Lunda, och det vore då i motsättning till denna, som gården vid ristningen fått namnet Ok-Lunda. Till situationsbeskrivningen hör även följande:

Till Oklundas mark stöter i SV Lundby. Ägofiguren visar, att Oklunda och Lundby organiskt sammanhöra till ett ursprungligt område. Lundby, som är beläget i områdets utkant, framstår som en *byʀ at lundi*, en utflyttning från huvudbyn.

[35] Wessén skriver i marginalen: Finns det icke ex. som äro mera säkra?

[36] Wessén skriver i marginalen: ɔ̄ eller ɔ̃?

Men det är även påfallande, att den norr om Oklunda belägna gården, *Valla*, inordnar sig som en del av ett sammanhörande ägoområde, begränsat av Vara-åns vattenfåra i norr och väster. Egendomligt nog möta på en karta från o. 1650 över granngården i norr, Nedre Järstad, nu Utanjärstad, benämningarna Lund-Kiäret och Lund-lötan, men härvidlag är det ju tvivelaktigt, om något samband med ägokomplexet Lunda—Oklunda—Lundby (—Valla) föreligger. Däremot bör antecknas, att Oklunda—Lundby i väster gränsar intill Bossgård, äldre Husby, dit sockenkyrkan sedermera förlagts, och att detta Husby i sin tur står i nära samband med Vikbolandets strax norrut belägna ursprungliga kungsgård Tuna.

I åkermarken strax nedanför runristningen vid Oklunda ligger en oansenlig, låg och långsmal bergklack, som av gårdsfolket sedan gammalt kallats *Kyrkberget*, utan att någon sägen, som kunnat antyda namnanledningen, varit förknippad med bergbacken. Någon stensättning e.d. kan i våra dagar icke iakttagas här.

O. von Friesen har i sitt arbete om *Runorna* i serien *Nordisk kultur*, s. 152, tolkat namnet Oklunda som »Parlunda», dock utan att ange den språkliga grunden härför.[37, 38] Enligt min uppfattning torde man för för-ledens tolkning vara hänvisad att räkna med det ord som föreligger i nusv. *ok*, got. *juk*, fht. *juh*, *joh*, lat. *jugum*.[39] Utgående från att ordet 'ok' såväl i fht. som i nu levande tyskt språk även har betydelsen 'bergsrygg'[40] har jag (*Fornvännen* 1931, s. 347) föreslagit att tolka *Oklunda* som 'Lunda på berget', och då man ser, att den enligt Schnell yngre av de två uppländska fornborgarna Oxsten[37] just utmärkes av att den till skillnad från den äldre ligger på en dominerande, smal bergudde i Mälaren, frestas man att tro, att även fornborgsnamnet är att tolka som 'borgen på bergkammen'. Sannolikt får förleden sammanhållas med den i *Okhemme*, nu Okoma, Halland, samt med ortnamn sådana som Okna.

Den till Oklunda i norr gränsande gården bär namnet Valla. När detta ortnamn anträffas i närheten av kyrkor eller andra centrala samlingsställen i bygderna, brukar det ibland låta sig direkt påvisas, att namnet syftar på en lekvall, en tingsvall e.d. Ända in i vår tid har vid östgötastäderna *Vallen* betecknat saluplatsen för kreatur o.d. Då nu Valla tillsammans med Oklunda och Lundby låter inteckna sig inom ett organiskt ägoområde, synes det mycket sannolikt, att Valla betecknar en till bygde-lunden hörande tings- och lekvall.

Ännu ett namn vid Oklunda synes tillåta en tolkning, som ställer det i samband med den därvarande tidigare bygdecentralen. Det är namnet Kyrkberget. Såsom jag vid behandlingen av ämnet »Offerplats och tingstad» i mitt arbete *Östergötlands järnålder* II, s. 117 f., sökt uppvisa, påträffas flerstädes i Norden mer eller mindre regelbundna inhägnader, i vilka folksägnen ser kyrkogrunder: »Bygdens äldsta kyrka», »Kirketelet», »Bedjeplatser», »Offerställen» o.s.v. men som ursprungligen torde ha varit vigda platser, inom vilka under hednisk tid kultförrättningar ägt rum och där under kristen tid de första predikningarna skett.[41, 42] Jag sätter namnet *Kyrkberget* i samband med någon sådan ålderdomlig 'bedjeplats', en 'bygdens äldsta kyrka', som jag förutsätter har funnits där någon gång i den kristna tidens begynnelse, ehuru rester därav sedan borttagits till nyttigt bruk.

Att Lund—Oklunda—Lundby nämligen en gång varit det centrala Vikbolandets huvudhelgedom och därför kan tänkas ha haft en in i kristen tid fortverkande tradition framgår[43] av dess belägenhet som omedelbar granne till den kungsgård Husby(-Tuna), som hyste Östkindshäradets rätta tingstad Lytis-

---

[37] [Nordéns fotnot] Om gången av namnets tillkomst är den jag ovan antytt på tal om torpet Lunda, vore det ju tänkbart, att Ok-lunden betecknats som en 'annex'-lund till den ursprungliga lunden. Skenbart kunde en sådan tolkning av Ok-namnet få stöd av iakttagelser, som kunna göras vid två fornborgar, belägna omedelbart intill varandra på en ö i Kungs-Husby [Nordén skriver Kungs Norrby] sn i Uppland, den ena sannolikt äldre än den andra. De heta nu Oxsten. Ivar Schnell, som utförligt uppehållit sig vid dessa borgar (*Fornborgarna i Västmanlands län*, s. 24 f., i: *Västmanlands fornminnesförenings årsskrift* 1934), anser den ena, till anläggningsplanen svagare borgen vara den äldre, och då denna har ansetts omöjlig att försvara, har man byggt en ny, med så gott som ointagligt läge. Ön är så liten, att de två borgarna intogo nästan nästan hela den yta, som under förhistorisk tid låg över vattnet. Är Schnells åsikt riktig, att den äldre, kraftlösare borgen u t ö k a t s med en yngre, i naturlig svårintaglighet överlägsen borg, skulle ju namnet Ok-sten villigt låna sig till tolkningen 'Annex'-borgen, 'Tillökningsborgen', försåvitt det blott funnes någon möjlighet att bringa förleden *ok* in bland de från roten *auk*- i 'öka' utgående bildningarna.

[38] I marginalen skriver Wessén om texten i föregående fotnot: »Det finns säkert icke någon sådan möjlighet. Bättre att låta detta stycke utgå.» Nordén kommenterar: »Ogärna. Men eljest gärna som not.»

[39] Nordén skriver: »... vara hänvisad att räkna med den i nusv. *ok*, got. *juk*, fht. *juh*, *joh*, lat. *jugum* föreliggande roten.» Wessén ändrar »den» till »det ord som föreligger» och sätter »föreliggande roten.» inom parentes och skriver i marginalen: »Varför roten?».

[40] [Nordéns fotnot] O. Schade, *Altdeutsches Wörterbuch*: »*juh, juch* (etc.), Bergjoch, Bergrücken zwischen zwein höheren Bergspitzen». Jfr dock Grimm, *Deutsches Wörterbuch*: »Joch, bergrücken zwischen zwei höheren bergspitzen; bereits im 14. jarh. als ortsname ---; nach Staldener aber schweiz. gipfel eines hochbegirges, aber vielmehr honer, frei emporragender fels desselben», jfr i våra dagar *Jungfraujoch*. Grimm citerar Schiller, Tell 5:2:

»und seid ihr glücklich durch die schreckenstrasze,
sendet der berg nicht seine windeswehen
auf euch herab von dem beeisten joch».

Jfr nutida tyska »Joch, -e, pl. även Jöcher, geogr. Bergsrygg, berg(s)kam, -ås», Auerbach, Holmberg o. Reutercruna, *Ty.-sv. ordbok* (1932).

[41] Wessén stryker under slutet av meningen, anger ett frågetecken i marginalen och skriver: Är det troligt att missionärerna velat och fått lov?

[42] [Nordéns fotnot] Ellekilde har i Olrik och Ellekilde, *Nordens Gudeverden* (1926), s. 483, uppmärksammat dessa i Sverige vanliga bergnamn på -kyrka, t.ex. Häringe kyrka, men icke insett deras samband med äldre kultförhållanden.

[43] Wessén skriver i marginalen: För starkt uttryck!

berg på sin mark och i vars av kungsfogden byggda kyrka häradskistan med alla rättshandlingarna ända fram mot våra dagar förvarats. Jag hänvisar till framställningar i mitt arbete *Östergötlands järnålder* II, s. 53, 132.

Möjligen får man förstå saken så, att det hedniska vi'et vid Oklunda efterträtts av en kristen kyrka, vars minne lever kvar i Kyrkbergsnamnet, men att denna bondekyrka dukat under i konkurrensen med den på granngården Husbys mark belägna häradskyrkan.

Ett stöd för denna tanke lämnar möjligen iakttagelsen av den starka asylrätt, som under full hednisk tid tillkommit offerlunden vid Oklunda och som kunde tänkas ha krävt ett slags fortvaro även under kristen tid.

Oklundaristningen har nämligen givit full klarhet därom, att den till de medeltida kristna kyrkorna, närmast då till de i en landskapslag sådan som Gotlandslagen uttryckligt nämnda fridskyrkorna,[44] knutna asylrätten vilat på den helgd, som tillkom redan det hedniska vi'et. Det är också främst genom ett studium av denna Gutalag, som vi kunna bilda oss en föreställning om vad som verkligen försiggått, innan Gunnar ristade in sin knapphändiga berättelse på berget vid Oklunda-vi'et.

Gotlandslagen stadgar i sitt kapitel *Af mandrapi*, § 13 (ed. Schlyter, s. 25):

»Det är nu därnäst, om så illa kan hända genom Frestarens tillskyndelse, att en man råkar dräpa en annan: då skola fly med honom fader och son och broder; om de ej äro till, då skola fly med honom de närmaste släktingarna i fyrtio dygn till den kyrka, som alla män tagit i fred, det är Fardhem och Tingstäde och Atlingbo[45]. Där skola de ha helgd och hele (:fred och fristad) såväl i prästgården som på kyrkogården i fyrtio dygn. Men sedan den tiden är förliden, då ride (dråparen) dit, där han vill draga sin fredskrets (*þa riþi þengat sum hann bandu will hafa dragit*), och drage den omkring tre gårdar och så långt inne i skogarna från de tre gårdarna, att den lägges mitt emellan dessa och andra gårdar, som ligga på andra sidan om skogen, om han får lov av dem, som äga gårdarna. Ej må han draga fredskrets (*bandu draga*) omkring tingstad eller köpstad och ej omkring mer än en kyrka, den som han själv söker till. Have sedan fred i sin fredskrets (*hafi siþan helg j bandu sinnj*), och en annan underhandle (å hans vägnar) om förlikning. Och drage alltid en (slutgiltig fredskrets) i den helgd, som är näst efter påsk; men till dess värjer honom den fredskrets, som han drog, då han nyss hade satt sig i vånda genom dråpet (*en til þar haldr hanum banda þaun sum han drog en hann vandreþi hafþi gart*). Det kallar man »*vatu*-fredskrets» (*þet calla menn vatubandu*).[46] Den fredskrets, som står dragen ett år, må ingen klandra, sedan året är ute.

§1. Men en man har frihet att vara i sin fredskrets eller fara utomlands till helgonen för att försona sina synder; have åtta dagars tid att fara till skepp, och fare så i fred sin pilgrimsfärd. Och då han kommer tillbaka, have då också åtta dagars tid att fara åter till sin fredskrets i fred.

§2. Om en man begår ett lagbrott i den kyrksocken, som han bor i, då skall han fly ur den, och drage han då annorstädes fredskrets, och likväl där som varken hans moder eller dotter eller syster bo. Under tiden söke han till en annan kyrka, därför att de må ej båda (d.v.s. dråparen och målsägaren) fara till samma (kyrka). Halva tionden före han dit, där han söker till gudstjänsten, men andra halvan ligge kvar vid den kyrkan, som hans gård var tillagd.

§3. Om en man över lagbrottet i samma gård, som han bor i, då skall han genast fly därifrån och drage annorstädes fredskretsen, om han vill hava fred, därför att ej må de båda (d.v.s. dråparen och hämnaren) bo i samma gård. — —

Dråparen skall bjuda mannen (d.v.s. målsägaren) bot, om han kan det, när ett år har gått, och alltid låta ett år vara emellan (var gång han bjuder bot), och bjude tre gånger på tre år. Och den skall vara en oskämd man, som mottager boten första gången den bjudes. Vill han ej taga den första gången och den andra, så tage han den tredje gången, när de tre åren ha gått. Vill han ej då godtaga den, så skall man (:dråparen) bära boten till tinget för allt folket. Där tager han (:målsäganden) ännu emot den, om han vill. Vill han ej, då 'råde folket för fäet' (d.v.s. må tingsmännen utskifta boten inom den skadelidna ätten), men han (dråparen) vare saklös man.

[44] Wessén markerar manusraden med texten »landskapslag sådan som Gotlandslagen uttryckligt nämnda fridskyrkorna,», men skriver ingen kommentar.

[45] [Nordéns fotnot] Fardhem ligger i Gotlands södra treding, Atlingbo i den mellersta och Tingstäde i den norra tredingen.

[46] [Nordéns fotnot] Betydelsen av ordet *vatubanda* diskuteras i Holmbäck o. Wessén, *Svenska landskapslagar* IV (1943), s. 257. Det framhålles såsom det rimligaste, att ett forngutniskt *vatta* (*vata*) varit en sekundär bildning till fsv. *vatt*, f., 'tolvmannaed' (VgL), och att betydelsen av *vatubanda* därför är 'fridskrets som blivit lagligen bevittnad'. »Dråparen har inför tillkallade vittnen (*vattar*) fastställt den *banda*, som han dragit upp åt sig, och styrkt, att han fått jordägarnas tillåtelse. En sådan *vatubanda* ägde provisorisk giltighet, till dess den definitivt bekräftades (eller ändrades) av tinget.»

Om den ene säger, att fristen ej var liden, men den andre, han som boten bjuder, säger, att den var liden, då äger han vitsord, som säger, att tiden var liden, om han har vittnesbörd av de tre män, som voro med honom hemma i gården, då boten bjöds tre gånger under tre år. Men han skall med tolv mans ed styrka, att det alltid gick ett år emellan de skilda tillbuden om bot.

Om en man ej vill bjuda mansbot och alla fristtider äro utlupna, då skall landet döma honom fredlös och kräva boten till en viss dag med en månads frist, och han skall dömas till sex marker silver i bot till målsägaren och sex marker till landet.

Samma påföljd träffar den, som ej håller sig inom sin fredskrets (*som ai haldr bandu sina*). Ingen förbön gälle ock därför, att ej allt skall uttagas.»

Av detta Gotlandslagens stadgande, som trots sin nödtorftigt kristna anstrykning (kyrkan tiondet, pilgrimsfärden) bevarar påtagliga spår av sitt hedniska ursprung (den gamla ättarboten för dråp), framgår alltså följande:

att dråparen under sitt ibruktagande av asylrätten måste åtföljas av far, son och bror eller, om de ej äro till, hans närmaste (manliga) släktingar;

att han därvid först fick fly till tredingshelgedomen, men

att han, om dråpet förövats i hemsocknen, måste fly från denna och välja sin helgedom på annan ort, dock ej sådan, där hans mor, syster eller dotter bor; dråparen och hans motpart få nämligen ej mötas i samma kyrka, av förklarliga skäl;

att han hade rätt att få en fristad vid helgedomen i 40 dygn;

att han under dessa 40 dygn måste uppdraga en första, mera tillfällig fredskrets kallad *vatubanda*[47], sannolikt »vittnesstyrkt fredskrets», av ett annat ställe lagen (k. 8) framgår, att om dråparen dödades under sin vistelse i *vatubandan*, tillkom ett extra bötesbelopp på 40 marker penningar (för kränkningen av kyrkans eller kyrkogårdens särskilda helgd).

att han därefter förblev i denna provisoriska banda till alle mans helgd efter påsken (d.v.s. enligt GL tiden för vårtinget), då han måste ha uppdragit sin slutgiltiga fredskrets, i vilken han nu måste fly in; tredingstingets medverkan synes härvidlag förutsättas;

att denna *banda*[47] skulle dragas omkring ett område, så beläget, att det på ena sidan omfattade en kyrka + tre gårdar — dråparen måste ju kunna deltaga i gudstjänsten och fick därför ej utestängas från kyrkan, och han måste få tillträde till människors boningar, såvida han ej föredrog att bygga sig något eget — och å andra sidan sträckte sig så långt in i skogen, att *bandans* gräns gick fram mitt mellan de nämnda tre gårdarna och de andra gårdar, som befunno sig på andra sidan skogen;

att sedan en *banda* ägt oklandrat bestånd ett år, ingen längre kunde göra dess rättsgiltighet stridig;

att dråparen hade rätt att stanna i denna slutgiltiga *banda* i tre år men ej mer;

att ett ombud för dråparen men ej han själv måste föra förhandlingarna med målsägandesidan;

att dråparen, om han kunde (d.v.s. om hans släkt under tiden förmått samla ihop så stort belopp, som boten beräknades gå till: mansboten var ju alltid en ätternas, ej individernas sak), skulle bjuda bot i målsägandens gård och i tre vittnens närvoro: först gången sedan ett år gått, och (om tillbudet då avvisades) andra gången först sedan ännu ett år gått samt tredje gången efter det tredje årets slut;

att målsäganden hade rätt att ta emot boten, redan första gången den bjöds, utan att hans heder skadades; men han kunde också dröja;

att vid tredje anbudet, det sista lagligen tillåtna, målsägandesidan antingen måste antaga det, (varefter förlikningen väl »bands» på tinget), eller förkasta det, i vilket fall tinget förklarade dråparen fri från vidare skuld, (så att han kunde lämna sin fredskrets), men tvångsfördelade hans framlämnade bot bland andelsberättigade parter;

[47] [Nordéns fotnot] Innebörden av *banda* framgår av GL kap. 16. Där ägde dråparen frid, och om han blev dräpt där, skulle för honom betalas bot med 12 marker silver (halv mansbot). Utanför bandan kunde han saklöst dräpas.

att den, som efter ibruktagandet av fredskretsskyddet vägrade bjuda mansbot, efter tre år dömdes fredlös ur landet. Därvid utsattes en månads frist: ville han nu undgå fredlösheten, kunde han gälda mansboten och därtill en extra bötessumma på 12 marker silver, varav målsäganden tog hälften och 'landet' hälften;

att samma böter måste erläggas av den, som ej höll sig inom sin fredskrets.

Man lägger från början märke till den anda av objektiv rättsinnighet men även av mänskligt hänsynstagande, som präglar detta från hednisk tid stammande rättsbruk. Den brottslige skall ta fader, söner och bröder eller om de ej funnos i livet andra manliga släktingar med sig, då de ju voro hotade av samma släkthämnd som han själv. Hans moder, dotter eller syster fingo väl ej bosätta sig med honom, men möjligen får lagens uraktlåtenhet att nämna hustrun tolkas så, att hon hade tillträde till mannens nya hem. Vidare lämnas dråparens släkt en tid av ända till tre år för att sammanskjuta den nödiga botsumman. Och den förfördelade släkten lämnades å sin sida en möjlighet att under hela tre år hålla skadegöraren utanför samhället, något som ju ibland också kan tänkas ha varit ett allmänt önskemål.

För tolkningen av den östgötska runinskriften vid Oklunda är detta gotländska lagstadgande särskilt klargörande.

När dråparen Gunnar i sin inskrift omtalar, att han efter att ha gjort sig *saker* »flydde till detta vi» (=Oklunda), motsvarar detta Gotlandslagens stadgande, att dråparen skall »fly» till en av de tre med särskild rättshelgd utrustade kyrkorna. När Gunnar så fortsätter med uppgiften, att han »flydde in i den där röjningen» (*in ruþ þan*), synes man vara berättigad att häri se en hänsyftning på en flykt in i ett förberett tillflyktsområde, motsvarande Gotlandslagens moment 2—3 om upptagandet av fredskrets. Och då han slutligen meddelar, att han »band (förlikningen)», motsvarar detta Gotlandslagens uppgift om mansbotens bjudande och tagande : den skall vara en oskämd man, som godtager boten första gången den bjudes, o.s.v.

Oklundainskriftens runformer och dess ålderdomliga språk ange som tidpunkt för ristningens tillkomst 800-talet eller början av 900-talet, Gotlandslagen åter avspeglar förhållandena under 1200- eller 1300-talen, och dess bestämmelser böra ha ägt bestånd till öns återförenande med Sverige 1645. Under mer än ett halvt årtusende kunna vi alltså följa spåren av detta på götiskt-gutniskt område förefintliga rättsinstitut, *bandan*: den till en helgedom knutna fredskretsen, med häradstinget såsom slutlig uppgörelseplats. På dess ursprungsstadium skymtar helgedomsföreståndaren i den dubbla egenskapen av offerförrättare och tingets ledare: vid Oklunda är Vi-Finn både präst (det röjes av hans namn: »Finn på vi'et») och den som vitsordar rättsgiltigheten av den förlikning, som ingicks i dråpsmålet.

Det har förut nämnts, att Gotlandslagens kristna stadgande om *bandan* bär spår av sitt hedniska ursprung därutinnan, att rättsförfarandet är tillämpligt endast med avseende på dråpsmål och vill reglera den gamla, tack vare ätthämndsseden särskilt ömtåliga frågan om mansbot släkterna emellan. Ett minne från denna *banda*-inrättningens hedniska tid på Gotland förefaller mig vara bevarat i ortnamnet *Bandlunda*, by i Burs socken, med Bandlundaviken i närheten av Slite på Gotlands nordöstra kuststräcka. Namnet synes mig böra tolkas så: »offerlunden som har *banda*-rätt», och det ger vid handen, att liksom under kristen tid endast tre av öns kyrkor hade asylrätt, en i vardera tredjedelen av ön, så har under hednisk tid endast ett begränsat antal kultcentraler varit förenade med en dylik *banda*-inrättning.

Naturligtvis är asylrätten ett nära nog allmänmänskligt rättsinstitut, självmant framväxande, så fort ett folk höjt sig över de primitivaste stadierna av kultur. Det är nog att erinra om, att under den grekisk-romerska antiken envar, som tog sin tillflykt till ett tempelområde, var tillförsäkrad rättsintegritet, och för denna sedvänja synes hävden kunna ledas upp i homerisk tid. Det förtjänar även erinras om det likartade stadgandet i 4 mosebok 35:11—15: »I skolen utvälja städer, som fristäder skola vara, däruti fly må den, som någon med våda ihjälslår.» Sex fristäder inrättades, tre på vardera sidan av Jordan, »för blodshämnarens skull, att han icke skall dö, som dråpet gjorde intill dess att han haver ståndit till rätta inför menigheten». Dråparen skulle stanna kvar i sin fristad, till dess översteprästen dog. Sedan fick han vända åter till sitt hem. Stadgandet omtalas även i 5 Mosebok 4:41—43: »Vid denna tid avskilde Moses tre städer på andra sidan Jordan, på östra sidan, till vilka en dråpare skulle kunna fly, om han hade dräpt någon utan vett och vilja och utan att förut ha burit hat till honom; om han flydde till någon av dessa städer, skulle han få förbliva vid liv.» (jfr även Josua bok 20).

Detta dokument ingår i en digital utgåva av Arthur Nordéns supplement till Erik Brates Östergötlands runinskrifter. Manuset avslutades 1947 och var tänkt att tryckas 1948. Utgåvan publiceras fritt tillgänglig på Internet.

Texten innehåller inte nyare litteraturreferenser än 1947 och tar ingen hänsyn till modern runforskning och måste därför användas med reservationer. Utgåvan är ännu preliminär och kan komma att revideras. Hittar du felaktigheter är du välkommen att meddela dessa till utgivaren på nedanstående e-postadress.

Utgivare: Jan Owe
Kontakt: runor@gamlebo.se

Senast ändrad 2021-07-28